

УДК 378.016:[811.111.'36+811.111.'373]

Г. С. Коваленко

СЕМАНТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПРИЙМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі наукового та художнього стилів)

Коваленко Г. С. Семантична сполучуваність прийменників у сучасній англійській мові (на матеріалі наукового та художнього стилів).

У статті розкрито особливості семантики прийменників сучасної англійської мови через дослідження їхніх синтагматичних властивостей у текстах наукового та художнього стилів. Здійснено детальний комплексний аналіз основних параметрів, що характеризують як самі прийменники, так і їх узаємозв'язки з іменниками. На основі неадаптованих текстів виділено, проаналізовано й описано найбільш частотні сполучення прийменників з іменниками в двох функціональних стилях.

Ключові слова: лексико-семантичний підклас, прийменник, синтагматичні зв'язки, сполучуваність, стиль мовлення.

Коваленко А. С. Семантическая сочетаемость предлогов в современном английском языке (на материале научного и художественного стилей).

В статье раскрыты особенности семантики предлогов современного английского языка через исследования их синтагматических свойств в текстах научного и художественного стилей. Осуществлен детальный комплексный анализ основных параметров, характеризующих сами предлоги и их взаимосвязи с существительными. На основе неадаптированных текстов выделены, проанализированы и описаны наиболее частотные сочетания предлогов с существительными в двух функциональных стилях.

Ключевые слова: лексико-семантический подкласс, предлог, синтагматические связи, сочетаемость, стиль речи.

Kovalenko A. S. Semantic compatibility of prepositions in Modern English (on the basis of scientific and artistic styles).

In the article the peculiarities of preposition semantics of the modern English language are viewed via the investigation of their syntagmatic properties in the scientific texts and in fiction.

Detailed and complex analysis of the basic parameters characteristic of prepositions as well as their interrelations with nouns in two functional styles is performed here. Analyzing wide corpus of unadapted texts the most frequent combinations of prepositions with nouns were singled out and described applying quantitative calculations.

Key words: combinatory potential, lexico-semantic subclass, preposition, style of speech, syntagmatic ties.

Проблеми мовної номінації, передусім вивчення специфіки іменників та дієслів з відносною семантикою, є одними з найактуальніших у сучасній лінгвістиці. У зв'язку з посиленою увагою до дослідження змістовної сторони мови і вивчення лексики в категорійному плані особливий інтерес викликає розгляд семантики англійських прийменників із позиції сполучуваності.

Прийменники, зокрема їх значення, неодноразово ставали об'єктом дослідження лінгвістичних розвідок різних напрямів і різних науковців.

Семантичні та синтаксичні особливості прийменників викликали неабияке зацікавлення як у вітчизняному. Так і зарубіжному мовознавстві (А. Бабушкін, В. Брендаль, Н. Варламова, І. Вихованець, С. Гулкевич, В. Жигadlo, А. Загнітко, В. Кабакчи, Г. Калашніков, Н. Ковальчук, І. Кучеренко, Є. Міхелевич, В. Плунгян, К. Рахіліна, О. Селіверстова, Л. Татарська, Н. Успенська, D. Bennet, K. Coventry, J. Essberger, J. Fernald, S. Lindstromberg, J. Robertson, E. Swick та інші). Щоправда, на сьогодні ще чимало аспектів окресленої проблеми залишаються дискусійними й такими, що потребують ґрунтовнішого дослідження.

Мета статті – установити семантичні особливості та закономірності сполучуваності прийменників з іменниками, виявити вплив стильового фактора на властивості прийменників сучасної англійської мови, визначити фактори, які зумовлюють сполучуваність прийменників з іменниками в різних функціональних стилях.

Прийменники – службові слова, що слугують для зв'язку іменника, займенника, числівника, або герундія з іншими словами. В англійському реченні прийменники відіграють виняткову роль, допомагають словам позначати відповідний зв'язок у взаємодії між собою [5].

Г. Золотова наголошує: прийменники є ланкою, що пов'язує лексичну систему з синтаксисом через морфологічний рівень, беручи активну участь в утворенні синтаксем. Диференційними ознаками синтаксем у цьому разі постають: 1) категорійно-семантичне значення слова, від якого вони утворені; 2) відповідна морфологічна форма; 3) здатність синтаксично реалізуватися у визначених позиціях, яка впливає із (1) та (2) [3, с. 4].

Згідно з позицією А. Загнітка, прийменникам не властива номінативна функція, і тому вони позбавлені власного лексичного значення.

І. Крилова вважає по-іншому: «...прийменники можуть мати власне лексичне значення: *the part felt springy beneath his feet. He dropped into a chair beside his mother. She arrived before lunch*», водночас вони послідовно репрезентують подібно до відмінкових формантів релятивну функцію, що засвідчує їхню спорідненість і можливість кваліфікації як аналітичних, так і синтаксичних морфем. У своїй функціональній спрямованості вони повністю наближаються до функціонально тотожних словозмінних формантів, що послідовно виявляється у спрямованості на реалізацію синтаксичних зв'язків і семантичних відношень [2, с. 41].

Деякі англійські прийменники виконують чисто граматичну функцію, передаючи у сполученні з іменниками (або займенниками) такі ж відношення, які і в українській мові передаються непрямыми відмінками без прийменників. У цьому разі вони, на думку Г. Калашнікова, втрачають своє лексичне значення і українською мовою окремими словами не перекладаються. До таких прийменників належать: 1. Прийменник *of*, який у сполученні з іменником відповідає українському родовому відмінку: *The number of students has enlarged this year*; 2. Прийменник *to*, який у сполученні з іменником відповідає українському давальному відмінку, позначаючи особу, на яку спрямована дія: *I gave an advice to him*; 3. Прийменник *by*, який у сполученні з іменником відповідає українському орудному відмінку, позначаючи діючу особу або діючу силу після дієслів у пасивному стані: *The article was translated by my colleague*; 4. Прийменник *with*, який у сполученні з іменником також відповідає українському орудному відмінку й позначає предмет, за допомогою якого виконується дія: *He opened the door with the key* [5].

З позиції морфології граматисти поділяють прийменники на такі групи: прості, похідні, складні (або групові). Деякі прийменники є

омонімами з прислівниками і сполучниками.

Для розгляду семантичної сполучуваності є важливими фразові дієслова, які являють собою комбінацію дієслова і прийменника або прийменників (іноді можуть бути додані слова іншої частини мови). Основною характеристикою фразового дієслова є те, що комбінація слів має функціонувати як окрема лексична одиниця, яка має власне значення.

С. Линдстромберг стверджує, що фразові дієслова диференціюються на три класи: «True phrasal verbs: e.g. look up a word/look a word up, in which up is considered to be a 'particle' rather than a full-blooded preposition. Prepositional verbs: e.g. look after a cat (look a cat after), in which after is considered to be a preposition whose grammatical object is a cat. Phrasal-prepositional verbs: e.g. put up with bad behaviour, each of which is considered to consist of a phrasal verb (put up) followed by a prepositional phrase (with bad behavior)» [10, с. 22].

Прийменники, на думку С. Шевчук, це службові слова, які у сполученні з формою непрямого відмінка повнозначного слова виражають залежність його від інших повнозначних слів, диференціюючи значення відмінкової форми. Не маючи самостійного лексичного значення, вони разом з відмінковими формами іменників, числівників, займенників виражають різні смислові відношення: а) місця; б) часу; в) мети; г) причини; д) умови. Прийменники завжди вживаються з непрямыми відмінковими формами й мають визначене коло зв'язку з відповідними відмінками [7].

Проблема сполучуваності являє собою одну з найактуальніших сучасних проблем лінгвістики, адже інформування здійснюється певними конструкціями, реченнями, що зумовлює необхідність отримання даних про вживання лексичної одиниці у висловленні. Вивчення сполучуваності в теоретичному плані розширює уявлення про характеристики й властивості мовних одиниць, про їх функціонування в мовленні, про мовну систему загалом. Практичне вивчення сполучуваності лексичних одиниць конкретних мов, за словами О. Кудрявцевої, – необхідна умова формування мовленнєвих навичок з іноземної мови, оскільки оволодіння словниковим запасом тієї чи тієї мови передбачає засвоєння норм сполучуваності слова зі словом.

Т. Поміркована теоретико-методологічну концепцію свого дослідження ґрунтує на таких положеннях: 1) прийменники є тим лексико-граматичним класом релянтів, що репрезентують інваріантно-

варіантні відношення між предметами, ознаками, станами, діями; 2) лексичним значенням прийменника є позначення різних типів семантико-сміслових відношень між реаліями та явищами навколишнього світу; граматичним значенням – поєднання повнозначних слів в аналітичному словосполученні; 3) семантико-сміслові відношення визначаються на основі семантичної структури прийменників – схеми-образу – інваріанта значення, що складається з набору семних характеристик; 5) граматичні відношення прийменника у словосполученні визначаються ліво- та правобічними дистрибуціями [4, с. 15].

Цікавою є думка С. Гулкевич, яка, розглядаючи значення прийменника на матеріалі англійських прийменників *at*, *by*, *with*, приходять до висновку, що в лексоцентричному підході до значення лексики кожен прийменник має одне і тільки одне інваріантне значення – певний узагальнений тип відношень. Прийменник не може позначати два чи більше узагальнених типи відношень і тому не може бути багатозначним. Ілюзорність полісемії прийменника, породжена в синтагматичному плані, зникає в парадигматичному, у якому він сам зіставляється з іншими прийменниками і протиставляється прийменникам, що позначають відповідні узагальнені типи відношень [1, с. 15].

Сполучуваність – це поєднання за певним синтаксичним зв'язком будь-яких слів. Як різновид дистрибуції вона охоплює не тільки валентні, а й невалентні зв'язки (узуальні й оказіональні) [6, с. 9]. Семантична сполучуваність прийменників пов'язана з їх здатністю зв'язувати члени речення та здатністю вказувати на конкретний вид цього зв'язку.

Аналіз прийменника слід здійснювати відповідно до того чи того реченнєвого аспекту, оскільки в межах останнього найвичерпнішою постає кваліфікація його відповідного статусу. Закономірності й основні принципи лексикографічного опрацювання з послідовним установленням семантики ґрунтуються виключно на врахуванні контекстного оточення прийменника, методики трансформаційного аналізу, фіксації умов, у яких вживання прийменника або його заміна іншою одиницею неможливі.

Розглядаючи кількісні параметри дослідження сполучуваності прийменників, ураховуючи обсяг підкласу, частоту вживання, уживаність (відношення частоти до обсягу), широту сполучуваності (відношення кількості зафіксованих сполучень до загальної кількості

можливих зв'язків), ми здійснили поділ прийменників на лексико-семантичні групи.

В основу поділу прийменників на групи покладена загальна класифікація прийменників М. Баллі (основними моделями були «прийменник + іменник» і «дієслово + прийменник»), а також враховано особливості наукової та художньої літератури.

Порівняння вживання прийменників у двох стилях засвідчило, що статистичним параметром наукового стилю є частотність прийменників *about, before, between, by, for, from, in, on, throughout, to, toward(s), until*, а художнього стилю – *after, around, at, during, for, from, past, since, through, till, within*. Уживання відповідних прикметників у досліджуваних стилях пояснюється відповідністю його семантики основному функціонально-смісловому типу мовлення, а саме: для наукового стилю: власне науковий; науково-технічний (виробничо-технічний); науково-інформативний; науково-довідковий; навчально-науковий й науково-популярний. Художній стиль поділяється на підстили, які мають свої особливості: епічні (прозові: епопея, казка, роман, повість, байка, оповідання, новела, художні мемуари, нарис); ліричні (поезія, поема, балада, пісня, гімн, елегія, епіграма); драматичні (драма, трагедія, комедія, мелодрама, водевіль) тощо.

Кількість лексичних одиниць, які утворюють обсяг підкласу прийменників у драматичному під стилі, домінує в порівнянні з ліричним та епічним підстилями.

Основною функцією прийменників у науковому стилі є передача просторових або причиново-наслідкових відношень (*computers **on** the chip are used **in** medical equipment; computers **in** security systems result **in** safer environments, **in** cars, **in** phones provide features such **as** call forwarding; small devices available **for** performing tasks; they are known **for** their educational value ... to collect data **at** a customer site and to serve **as** desktop organizers* [8, с. 8]), у художньому стилі – уточнення часу та місця дії, процесу, перебування предмета, об'єкта, героя (*she braved it **for** a moment or two; he was not **from** Peoria; I have been firing the engine in that laundry **for** the last two weeks; I mean the rabbit came **off** the fire **about** that time; it does not matter where he was **from**; I did not until tonight* [9, с. 25]).

Найбільшу частоту вживання в позиції зліва від досліджуваного прийменника в наукових текстах виявили дієслова, справа – іменники (*The messages are **copied into mailbox** and **read via a browser**. Servers let you organize your mail **into folders*** [8, с. 95]); у художніх текстах в

позиції зліва – іменники (часто абстрактні) або дієприкметники, справа – прикметники (*There was no **magic of** poesy here, but **the glamour of** their imagination turned **calico into**; they caught boat and sat, **filled with pleasant fatigue against the rail** [9, с. 145]).*

У науковому стилі за широтою сполучуваності домінують іменники, які показують характеристику чого-небудь, називають предмет розгляду чи опису, розкривають суттєвий зміст (*At optional **variation in modulation**..., this increases the usable **density of** devices; the **power level of the transmitter** can be varied [8, с. 171]), у художньому стилі переважають іменники, які позначають атрибутивні та хронотопічні відношення (*An elastic snapped, she threw **on the table toward** Cork; the cop twisted his fingers **under** collar; Cork put the wad of money carefully **into his pocket** [9, с. 347]; Five of us lay **in the sandhills near a little station. By that time** we were expert enough to know what to do [9, с. 433]; **On the second night** after the hold-up, while posses were scouring the country **in every direction...in the town where the alarm started from** [9, с. 433]).**

Статистична сполучуваність пов'язана з лексичним наповненням текстів того чи того стилю, а також з граматичними факторами (наприклад, для наукового стилю є характерними прийменники, які вживаються з давальним та орудним відмінками, завдяки чому автор здатен детально описати прибори, засоби, модуси тощо (*to route information from one machine **to** another; connection can be provided **by** standard dial-up; it can be downloaded **to** your PC to read* [8, с. 171]). Для художнього стилю характерні прийменники, які вживаються з родовим та місцевим відмінками, що дає змогу письменнику поетапно, ретельно, хронологічно описати персонажів або їх дії (*Frank made a wireless news station **of** himself **at** the upper door..., ...the extreme rear **of** the room..., they waited their turn **at** the open panel* [9, с. 346]). Як у науковому, так і в художньому стилях найбільше коло синтагматичних зв'язків мають високочастотні прийменники *about, at, from, for, in, into, of, to, with*. Незалежно від основних синтаксичних функцій, найбільшою за обсягом прийменників, які розглядалися, є група на позначення темпоральних, просторових або хронотопічних відношень: ***on non-standard computers, the top of the screen, on the program you are running at the time, on your desktop, found at the bottom of your screen, drop them into the dock, the mouse pointer moves over menu options, the window next to the list ...*** [8, с. 45]; ***on the ferry from Jersey City, to New York, on the row of seats, walked out of the rear door of the***

cabin, dropped into the water, through the hole, on the edge of the boat, in cells, downstairs to the furnace room, in a cab, wait till I turn up ... [9, с. 364].

Частота окремих прийменників є статистичним параметром певного функціонального стилю, величиною, яка істотно відрізняється і виступає маркером того чи того функціонального різновиду.

«Потужність» сполучуваності свідчить про те, що вона ґрунтується на законах смислового узгодження. Фактор певного стилю не заперечує це, а лише підкреслює особливості прийменникових зв'язків у тому чи тому функціональному різновиді мовлення. На сполучуваність у двох функціональних стилях сучасної англійської мови має вплив граматичний аспект, кульмінацією якого є семантичне наповнення відмінків іменників.

Узагальнюючи результати дослідження, приходимо до висновку, що семантична сполучуваність прийменників у сучасній англійській мові має залежність від певного функціонального стилю, від граматичного фактора, передусім семантичного наповнення відмінків іменників, а також від їх морфологічної структури. Проведене дослідження підтверджує ефективність залучення різних кількісно-якісних параметрів для встановлення механізму функціонування прийменників у текстах двох стилів. Наступним етапом нашого дослідження планується аналіз семантичної сполучуваності прийменників в офіційно-діловому та публіцистичному стилях.

Література

1. Гулкевич С. П. Значення прийменника і основні типи смислів прийменникових словосполучень (на матеріалі англійських прийменників at, by, with) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «германські мови» / С. П. Гулкевич. – Львів, 2005. – 20 с.
2. Загнітко А. Закономірності сполучуваності прийменників зі значенням мети / А. Загнітко, Н. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т.16 – Донецьк : Східний видавничий дім. – 2007. – 240 с.
3. Золотова Г. А. Синтаксический словарь : Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1988. – 440 с.
4. Поміркована Т. В. Типологія семантико-граматичних відношень у прийменникових конструкціях англійської та української мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Т. В. Поміркована. – К., 2010. – 22 с.
5. Прийменники англійської мови: Методична розробка для студентів 1-го курсу денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр Інституту міжнародного бізнесу та менеджменту / укл. Г. Д. Калашніков. – Тернопіль : ТДЕУ, 2005. – 64 с.
6. Таукчі О. Ф. Теоретичні аспекти вивчення іменної дієслівної лексичної сполучуваності в англійській, українській і російській мовах : автореф. дис. ... канд.

- філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О. Ф. Таукчі. – Донецьк, 2006. – 19 с.
7. Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : [навчальний посібник] / С. В. Шевчук, О. О. Кабиш, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2011. – 544 с.
  8. Eric H. Glendinning. Oxford English for Information Technology / Eric H. Glendinning, John McEwan. – Oxford : University Press, 2011. – 222 p.
  9. Henry O. 100 Selected stories / O. Henry. – London. : Mackays of Chatham, 1995. – 735 p.
  10. Lindstromberg S. English Prepositions Explained / S. Lindstromberg. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. – 273 с.